

MIHALIK-DOBI ANITA

A graffiti módszerével megvalósuló bűncselekmények felderítése

A napi sajtóban és a híradásokban gyakran visszatérő téma a graffitik ellen folytatott szélmalomharc. A graffitik eltávolítása jelentős anyagi terhet ró az érintett ingatlan tulajdonosaira, a tömegközlekedési eszközökön elhelyezett graffitik milliárdos kárt okoznak a közlekedési vállalatoknak, a műemlékekre és középületekre festettek eltüntetése pedig jelentős közpénzeket emészt fel.

Mindezek ellenére a közvélekedés nem egyöntetű a megítélésük tekintetében. Egyesek úgy vélekednek, hogy a graffitik, falfirkák valódi művészi értékkel bírhatnak, számos graffitisből elismert művész vált, ezt igazolja az amerikai *Jean-Michel Basquiat*, valamint a brit *Banksy* munkássága. Mások szerint azonban a graffitizés tisztán vandalizmus, a tulajdon elleni támadás. E tevékenységet a törvényeink természetesen tiltják – bűncselekménynek, illetve szabálysértésnek tekintik –, tehát a graffiti egyik fő jellemvonása a szabályokkal való szembehelyezkedés.

A jogalkotó egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy az ilyen jellegű cselekmények elkövetése sértheti az egészséges környezethez való alkotmányos jogunkat. Az államnak garantálnia kell polgárai számára a tiszta, egészséges és élhető környezetet, amely mára egyre inkább magában foglalja a zavartalan, esztétikus épített környezethez való jogot is. Ebből adódóan az államnak akár a büntetőjog eszközével is fel kell lépnie a köztereket elcsúfító graffitik ellen. Megállapítható azonban az is, hogy ezeknél a bűncselekménytípusoknál jelentős problémákat vet fel az elkövetők azonosítása, elfogása, felelősségre vonása, valamint a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése is.¹

Úgy vélem, hogy a „problématérkép” felállításához feltétlenül szükséges visszanyúlnunk a graffiti kialakulásának történetéhez, valamint tisztáznunk kell annak mibenlétét, az elhelyezésével megvalósuló cselekmények büntetőjogi minősítését, valamint a téma büntetőeljárási és kriminalisztikai aspektusait is.

¹ T/1673/3 módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról.
<http://www.parlament.hu/irom39/01673/01673-0003.pdf>

A graffiti fogalommeghatározása

Maga a graffiti szó az olasz *graffare* (jelentése: karcolni, vésni) szóból ered, és amerikai közvetítéssel honosodott meg a köztudatban. Ma már a fogalomba beletartozik minden karcolt, festett, festékszóró spray-vel készített, köztereken, vagy általában forgalmas, a tömegek számára jól látható helyen lévő alkotás.²

A köznyelv a graffiti és a falfirka fogalmát gyakran szinonimaként használja. Álláspontom szerint azonban a büntetőjog rendszerében az egyenlőségtétel nem helytálló. A két kifejezés eltérő jelentéstartalmának a cselekmény minősítése tekintetében van kiemelkedő szerepe. Magántulajdonban vagy köztulajdonban álló vagyontárgyon graffiti elhelyezése általában – súlyosabb esetektől eltekintve – a cselekménnyel okozott kár értékhatártól is függően rongálás vétségét, büntetést, vagy tulajdon elleni szabálysértést valósít meg. Fontos kiemelni, hogy értékhatártól is függően, mert a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 371. § (2) bekezdés *ba*) pontja a szabálysértési értékhatárt meg nem haladó kárt okozó, falfirka elhelyezésével elkövetett rongálást is bűncselekménynek minősíti. Erre tekintettel fontos annak tisztázása, hogy mi is értendő falfirkán.

A falfirka fogalma tekintetében célszerű a Btk. 371. § (7) bekezdésében meghatározott definícióból kiindulni, amely szerint a falfirka „*festékszóróval, filctollal vagy bármilyen más felületképző anyaggal létrehozott képi, grafikus vagy szöveges felületbevonat, amely nem a vagyontárgy rendeltetésszerű használatához szükséges*”. Igaz, hogy a Btk. nem határoz meg az érintett vagyontárgy vonatkozásában semmilyen külön feltételt, így nem utal annak ideiglenes vagy állandó – tehát épület – jellegére sem, azonban az 5/2016. számú büntető elvi határozat rávilágított arra, hogy a definíció nyelvtani értelmezése szerint a Btk. csupán a firka fogalmát határozta meg, így indokolt a fal fogalmának meghatározása is. Ennek során pedig a fal köznyelvi jelentéséből indult ki, amely szerint az egy végleges építmény része, amely állagsérelem nélkül nem távolítható el. Erre tekintettel falfirkának csak valamely végleges építmény állagsérelem nélkül el nem távolítható részén elhelyezett – a Btk.-ban meghatározott értelmező rendelkezés további feltételeinek is megfelelő – felületbevonat tekinthető.³

² Inese Boluza: Is Graffiti Art a Crime or a Protest of the Society against Law Enforcement? Public Security Studies, vol. 2, issue 2, 2013, pp. 70–71.

³ 5/2016. számú büntető elvi határozat. Fővárosi Törvényszék 23.Bf.V.5250/2015.

Míndezekből az következik, hogy a nem épület részét képező falon – például tömegközlekedési eszközökön, molinón – elhelyezett graffiti nem minősül falfirkának. Ebből adódóan a graffiti kifejezés a falfirka jelentésénél tágabb körben értelmezendő, abba beletartozik bármely vagyontárgy felületére festékszóróval, filccel vagy más felületképző anyaggal, karcolással elhelyezett szöveg vagy rajz. A kifejtettek alapján a graffiti jelentéstartalmát egyfajta gyűjtőfogalomként értelmezem, amelybe beletartozik a falfirka is.

A graffiti kialakulása, mibenléte, kifejezésrendszere

A graffiti a vizuális kommunikáció egy formája, a nyilvános tér egy személy vagy egy csoport általi megjelölése, amely rendszerint illegális.⁴ Mint kommunikációs eszköz már az ókorban is létezett, Pompejiben, valamint *Néró* császár korából a Domus Aureában is találtak ilyen fali emlékeket. A mai graffiti kialakulása azonban az 1960–1970-es évek Amerikájába nyúlik vissza, és a bevándorló, gettóban élő nagyvárosi fiatalok bandaháborúhoz köthető, amikor is a festékszóró spray-vel készített farfirkák a területhatárok megjelölésének célját szolgálták. Az olvashatatlan aláírások, szavak a banda aktív tagjai közötti üzenetekre, vagy az egymással zajló harcokra utaltak.⁵

Népszerűségét egy manhattani görög származású fiatal munkásságának is köszönheti, akinek „Taki 183” névjegye New York-szerte ismertté vált, hatására számos fiatal követte példáját, hogy a közterületeken megjelenő névjegyével, egyedi rajzaival kitűnjön a tömegből.⁶ A szubkulturális csoportokhoz tartozó fiatalok rajzaikkal különböztették meg magukat a környezetüktől, valamint a rajzaik által tettek szert szélesebb ismertségre, elismertségre.⁷ Az egyre növekvő számú graffitik kavalkádjából a készítők az alkotói stílusuk egyediségével, valamint a graffiti méretével tudtak kitűnni, így különböző stílusirányzatok alakultak ki. Látható, hogy a graffitinek ez a fajtája már in-

⁴ Stacie Sandifer: *Unauthorized and Unsolicited: Is Graffiti Copyrightable Visual Communication?* Kennedy University Law Review, vol. 12, no. 1, 2009, p. 143.

⁵ Hárdi István: *A falfirkától az utcai művészetig. A graffiti pszichológiájáról.* Magyar Tudomány, 2015/7., 837–838. o.

⁶ Elizabeth Gee: *City Walls Can Speak: The Street Art Movement and Graffiti's Place in First Amendment Jurisprudence.* Jeffrey S. Moorad Sport Law Journal, vol. 20, issue 1, 2013, p. 213.; *A Taki 183 névjegyét alkalmazó fiatalról a New York Times cikket is közölt, amely tovább növelte népszerűségét.* <http://www.nytimes.com/1971/07/21/archives/taki-183-spawns-pen-pals.html>

⁷ Gönczö Viktor: *Graffiti: A vizuális sűrűség hatása a terek tipográfiájára.* Kultúra és Közösség, 2012/2., 155. o.

kább az önkifejezés eszközének tekinthető, ellentétben a bandaháborúkhoz köthető graffitivel. A szakirodalom is élesen elkülöníti egymástól a két irányt. Utóbbi társadalomra veszélyessége ugyanis jóval nagyobb mértékű, azokhoz rendre erőszakos cselekmények társulnak, a graffiti célja itt nem az önkifejezés, művészeti értékkel bíró alkotások létrehozása, hanem az ellenséges bandákkal szembeni erőfitogtatás.⁸

A rajzoló nagy része azonban elutasítja az erőszakot⁹, a graffitire mint kifejezőmódra tekint. A rajzok, feliratok gyakran politikai tartalmúak, társadalomkritikát fogalmaznak meg, vagy éppen művészi szárnypróbálgatások¹⁰, sőt akad olyan graffiti is, amely valós művészeti értékkel bír.¹¹

A hazai szociológiai elemzések a graffitijelenséget a városi szubkultúra elemének tekintik, amely erősen kötődik a hip-hop kultúrához. A graffitis szubkultúra tevékenységéhez kapcsolódóan – így a graffiti formavilágára, elkészítési módjaira, az elkészítéséhez használt eszközökre – sajátos kifejezéseket alkalmaz. Ezek az angol nyelvből kerültek át a magyar nyelvbe, beépülve a szubkultúra nyelvezetébe, tehát ezeknek a szavaknak nincs magyar megfelelőjük.¹²

Úgy gondolom, hogy a graffitijelenség megértéséhez, kriminalizált cselekmény lévén a bűncselekmény felderítéséhez, az elkövető felkutatásához feltétlenül szükséges a szubkultúra nyelvezetének, kifejezésrendszerének ismerete. Ebből adódóan a fontosabb kifejezések jelentésének tisztázását feltétlenül szükségesnek tartom.

A szubkultúrán belül speciális elnevezést használnak a graffiti fajtáinak megjelölésére. A legalapvetőbb, legegyszerűbb graffiti a *tag*, amely általában az alkotó személyét (*writer*), művésznevét, a graffitis csoport (*crew*) nevét, vagy egy egyszerű üzenetet jelöl. A kezdő rajzoló általában kizárólag *tageléssel* foglalkoznak, így kezdik kialakítani egyéni stílusukat. Ezek több-

8 Lásd Lori L. Hanesworth: Are They Graffiti Artist or Vandals?- Should They Be Able or Caned? A Look at the Latest Legislative Attempts to Eradicate Graffiti. DePaul-LCA Journal of Art and Entertainment Law, vol. 6, iss. 2, 1996, p. 226.; Marisa A. Gomez: The Writing on Our Walls: Finding Solutions through Distinguishing Graffiti Art from Graffiti Vandalism. University of Michigan Journal of Law Reform, vol. 26, iss. 3, 1993, p. 635.

9 Inese Boluza: i. m. 73. o.

10 Lásd Rob White: Graffiti, Crime Prevention & Cultural Space. Current issues in Criminal Justice, vol. 12, iss. 3, 2000, pp. 254–255.

11 Ian Edwards: Banksy's Graffiti: A Not-so-Simple Case of Criminal Damage. Journal of Criminal Law, vol. 73, iss. 4, 2009, pp. 345–362.

12 Erről részletesen lásd Gönczö Viktor – Téglás Attila: „Mindenhová fújni kell, én úgy mondom.” Egy szegeói graffitis csoport szubkultúrájának vizsgálata. <http://mek.oszk.hu/01100/01145/html/#n2>

nyire egyszínűek, és pillanatok alatt készen vannak.¹³ A szárnypróbálgatások ideje alatt a rajzolóknak még nem feltétlenül csapatban tevékenykedniük, azonban a társadalomkutatások azt igazolják, hogy legtöbbször megvan a vágy a csapathoz való tartozás iránt.¹⁴

A tagnél bonyolultabb alkotások az úgynevezett *threw up*-ok, amelyek általában több színnel készített, nagyobb méretű, de egyszerűbb rajzok, a nevek viszonylag egyszerűbb betűkből állnak, és általában úgynevezett buborékstílusban (*bubble style*) készülnek. Az alkotókat a csoporton belüli hírnév és az elismerés iránti vágy készíti fejlődésre. A hírnévhez pedig az kell, hogy minél több és jobb minőségű és nehezen megközelíthető alkotása legyen¹⁵, ebből a szempontból a legjobbak a forgalmas helyek, a hidak, alagutak. A rajzolóknak szemszögéből az egyik legjobb felület a vonatszerelvények jelentik, hiszen így névjegyük, üzenetük több helyre, több ember számára eljut, akár nemzetközi szinten is.¹⁶

A graffitisek mesterműve a *piece*¹⁷ és a *mural*¹⁸, amelyek sok munkát igénylő, több színből álló rajzok, elkészítésük jelentős felkészülést kíván, gyakran karakterekkel, figurális festményekkel egészítik ki, a betűk gyakran bonyolultabban kapcsolódnak egymáshoz, térhatást keltenek. Az ilyen alkotások elkészítése már nagy profizmusra vall, ezek általában még a közvélemény tetszését is elnyerik.¹⁹

A graffiti tekintetében meghatározó a stílus, alapvetően két irányzat különböztethető meg. Az egyik az *old school* irányzat, amely már az 1970-es évek legelején megjelent New York külvárosaiban. Jellemzője az egyszerű betűhasználat, egyszerű színezés, kedvelt formavilága a már említett buborékstílus, buborékalakú betűk alkalmazása. A másik nagy stílusirányzat, a *new school*, 1985 után kezdte térhódítását, ez az úgynevezett vad stílus (*wild style*). Ismertetőjegye a vadul tekergőző, elvonatkoztatott, gyakran nyilakban végződő betűhasználat, virtuóz színezés, a szövegek szinte kiolvashatatlanok, valamint a betűk és a rajzok összemosódnak.²⁰

13 Kresalek Dávid: A város, mint kiállítóterem, avagy a legpublikusabb tárlatokról: A graffiti Magyarországon. *Tabula*, 2000/2., 317. o.

14 Christopher M. Grant: Graffiti Taking a Closer Look. *FBI Law Enforcement Bulletin*, vol. 65, iss. 8, 1996, p. 12.

15 Lori L. Hanesworth: i. m. 226. o.

16 Jeff Farrel: Freight Train Graffiti: Subculture, Crime, Dislocation. *Justice Quarterly*, vol. 15, iss. 4, 1998, pp. 587–608.

17 Profin kivitelezett, szórófestékkel készített, színekben, formákban gazdag graffiti.

18 Egész estés és falas nagy festmény, amelyet általában többen készítenek.

19 Kresalek Dávid: i. m. 317. o.

20 Gönczö Viktor – Téglás Attila: i. m.

Küzdelem a graffiti ellen

A felderítés nehézségei, a releváns bizonyítékok köre

Nem kérdéses, hogy a nem legálisan fújható felületre felvitt graffiti a magántulajdon elleni durva támadásnak minősül, így a cselekmény társadalomra való veszélyességére tekintettel az alkotók büntetőjogi felelősségre vonása indokolt.

Az elkövető kilétének megállapítása, a bizonyítékok beszerzése azonban számos nehézségbe ütközik. Ez arra is visszavezethető, hogy a graffitik jelentős részét kitevő *tags* és *threw up*ok viszonylag rövid idő alatt elkészülnek, így a tettenérés kevésbé valószínű. Másrészt a tettenérést az is megnehezíti, hogy a rajzolókat általában pontosan megtervezik az akcióikat, valamint menekülési útvonalat, tervet is készítenek.²¹

A rendőri tettenéréseket az is nehezíti, hogy ezen a téren a társadalmi együttműködés viszonylag csekély, kevés állampolgári bejelentés érkezik. A probléma kezelésére figyelemre méltó megoldást dolgoztak ki az Egyesült Államokban. A Kalifornia állambeli Anaheim huszonnégy órás forródrótot hozott létre a graffitikkal kapcsolatos bejelentésekre, valamint a bejelentők nyomravezetői díjra számíthatnak. A Pennsylvania állambeli Pittsburgh külön pénzalapot hozott létre az értékes információkról beszámoló bejelentők részére fizetendő nyomravezetői díjak kifizetésére.²²

Nem kétséges, hogy minden bűncselekmény felderítése esetében kiemelkedő szerepet kap az „első csapás” magvát jelentő helyszíni szemle. *Fenyvesi Csaba* álláspontja szerint az első csapás azokat az adatgyűjtéseket, intézkedéseket foglalja magában, amelyeket a nyomozó hatóságoknak a tudomásra jutás után haladéktalanul meg kell tenniük az eredményes tényfelderítés, a hét alapvető kriminálisztikai kérdés (mi?, hol?, mikor?, hogyan?, ki?, kivel?, miért?) megválaszolása érdekében.²³ A helyszíni szemle esetében pedig kiemelt jelentősége lehet a fényképezésnek. Ez ugyanis azt is lehetővé teszi, hogy a hatóságok a meglévő graffitikről adatbázist vezessenek, így a nyomozás sikere érdekében érdemes minden új graffitiről fényképfelvételt készíteni.²⁴ Ezeknek főképp a kézírásvizsgálat szempontjából van jelentősé-

²¹ Marisa A. Gomez: i. m. 662. o.

²² Christopher M. Grant: i. m. 14. o.

²³ Fenyvesi Csaba: A helyszíni szemle mint kriminálisztikai „első csapás”. In: Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin (szerk.): Pusztai László emlékére. Országos Kriminológiai Intézet–ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2014, 113. o.

²⁴ Inese Boluza: i. m. 75. o.

gük. Fontos, hogy a fénykép élethűen tükrözze a graffiti helyzetét, helyszíni elhelyezkedését, valamint hogy méretarányosan rögzítse a graffitit, annak látható jellemzőit. A fényképnek olyan minőségűnek kell lennie, hogy az a későbbiekben lehetővé tegye a fényképfelvételről történő azonosítást.²⁵

A helyszíni szemle lényege a nyomok, anyagmaradványok összegyűjtése. Mint minden bűncselekmény, a graffiti elhelyezésével megvalósuló rongálás is hagy maga után nyomokat, legfőképpen festéknyomot, egyéb anyagmaradványokat, ideális esetben szagnyomot. A rajzoló által alkalmazott festékeknek általában erős szaguk van, amely nyáron hamar elillan ugyan, télen viszont lassabban. A festék szaga is utalhat tehát arra, hogy a kép frissen készült, vagyis az elkövető valószínűleg a közelben van. Az elkövető azonosítása szempontjából a festék vizsgálatának is fontos szerepe lehet, hiszen ezek a festékmaradványok gyakran az elkövető ruházatán is megtalálhatók.²⁶

Nem szabad megfeledkeznünk továbbá arról, hogy a graffitizók világa sajátos szubkultúra, saját nyelvezettel, belső szabályokkal, ezekre a nyomozó hatóságoknak is figyelemmel kell lenniük. A nyomozó hatóságoknak tudniuk kell olvasni a graffitikben, tekintettel arra, hogy az utal az alkotójára, hiszen abban megjelenik a rajzoló művészneve (*nickname*), különösen így van ez a *tagek* esetében, amelyek az alkotó vagy a graffiti csoport nevét jelölik. A *nickname* felvett név, álnév, amelyet az alkotó a graffitikészítéssel összefüggésben használ, ha azonban a név tulajdonosát a nyomozó hatóság felfedi, az illető rendre megváltoztatja.²⁷ A névválasztást általában nem a név jelentése befolyásolja, hanem a betűk formázhatósága, variálhatósága, megjelenítése. Legtöbbször mozaikszavakkal találkozhatunk. A rajzoló jelentős része pályafutása során többször nevet változtat, technikai tudásuk fejlődésével általában jobban formázható betűkből álló, vagy jobban hangzó neveket választanak.²⁸

Azon felül, hogy a nyomozó hatóságoknak tudniuk kell olvasni a graffitikben, ajánlatos ismerniük magát a szubkultúrát, ami segíthet behatárolni a lehetséges elkövetői köröket. A kutatások azt igazolják, hogy az alkotók a fiatalabb, a tizennégytől huszonnégy éves korig terjedő korosztályból kerülnek ki, kilencven százalékban fiúk.²⁹ Az Egyesült Államokban a graffitik jelentős

25 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika: Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005, 55. o.

26 Inese Boluzsa: i. m. 75. o.

27 Uo. 77. o.

28 Kresalek Dávid: i. m. 318–319. o.

29 Hárdi István: i. m. 841–842. o.

része a gettókhoz köthető, a rajzolók nagy része afro- vagy dél-amerikai.³⁰ Magyarországon az elkövetők jelentős része középosztálybeli, beilleszkedési nehézségekkel küszködő fiatal. *Hárdi István* felhívta a figyelmet arra, hogy a graffitinek nem csupán társadalomellenes, negatív vonulata van, egyes fiatalok esetében – tekintettel az önkifejezési eszköz voltára – a társadalomba való beilleszkedési kísérletnek is tekinthető.³¹

Mivel az elkövetők jelentős része fiatal, iskoláskorú, a nyomozó hatóságoknak érdemes számításba venniük a helyszín közelében lévő iskolákat. A rajzolók névjegye gyakran az iskolapadjukon, füzeteken is megtalálható, valamint gyakorta itt tartják az alkotói tevékenységük megtervezéséhez kapcsolódó vázlatfüzetüket (*black-book, piece-book*), továbbá van olyan rajzoló is, aki elkészült munkáiról fotóalbumot is vezet.³²

Az elkövető azonosításában, továbbá a megelőzésben is fontos szerepet játszhatnak a közterületeken elhelyezett kamerák.³³ Sajtóközleményében a MÁV is beszámolt arról, hogy a vonatszerelvényeken elhelyezett kamerák jelentős visszatartó erőt jelentenek a rongálókval szemben.

Az elkövető hagyhat maga után óvatlan nyomokat is, amelyekre érdemes felfigyelniük a nyomozó hatóságoknak. Ilyen óvatlan nyomot hagyott maga után az elkövető, aki képet töltött fel a honlapjára az illegális falfirkájáról, valamint graffiti készítésére alkalmas eszközöket birtokolt.³⁴

A későbbi bizonyítás során szerepet kapnak a személyi jellegű bizonyítási eszközök – például a tanúvallomások –, tehát az esetleges szemtanúk felkutatása kiemelkedő jelentőségű. A Győri Törvényszék a bűnösség megállapítását a tanúvallomásokra, másrészt arra alapította, hogy a bűncselekmény elkövetésének időpontjában a vádlottakhoz köthető telefonszámokról egymást hívták. A bizonyítás során figyelmet kapott továbbá a nyomozás során lefoglalt pendrive is, amelyen a vádlottak munkájáról készült képek voltak.³⁵

Látható, hogy megvannak a megfelelő módszerek a graffiti módszerével megvalósuló rongálásos bűncselekmények felderítésére, azonban az ilyen jellegű bűncselekmények világszerte kevés figyelmet kapnak. Erre a tendenciára

30 Marisa A. Gomez: i. m. 642. o.

31 Hárdi István: i. m. 842. o.

32 Inese Boluza: i. m. 75. o.

33 Rob White: i. m.

34 Kelly P. Welch: Graffiti and Constitution: A First Amendment Analysis of the Los Angeles Tagging Crew Injunction. *Southern California Law Review*, vol. 85, iss. 1, 2011, p. 208.

35 Győri Törvényszék Kb.II.9/2013/78.

Marisa A. Gomez is felhívta a figyelmet, és ennek okát arra vezette vissza, hogy az állami erőforrásokat gyakran a súlyosabb bűncselekmények foglalják le.³⁶

Szakértő igénybevételének lehetősége az azonosítás terén

A graffitikkal kapcsolatos bűncselekmények miatt kezdeményezett büntető-eljárások esetében releváns bizonyíték származhat az igazságügyi írásszakértők által előterjesztett szakvéleményből. Kármán Gabriella és Kiss Anna a festmények vizsgálata vonatkozásában rávilágított arra, hogy az alkotói mozgulatok leginkább a kézíráshoz mint nyomképző folyamathoz hasonlóak³⁷, ez az állítás pedig a graffitik esetében is helytálló.

A kézírásvizsgálat alapján végzett kézírás-azonosítás alapja az a tudományosan elfogadott tény, hogy „az ember írásmozgása, miként auditív és írott beszéde is, egyéni”³⁸, az ember íráskészségét viszonylagos állandóság jellemzi.³⁹

A graffitik tekintetében – hasonlóan a festményekhez – lényeges kérdés, hogy az egyediség, az automatizmus mennyiben ragadható meg az alkotó mozgulatokban, ez ugyanis nagyban befolyásolja az azonosítás sikerét és megbízhatóságát.⁴⁰

Említettem, hogy a graffiti esetében meghatározó a stílus, a technika, a rajzolók igyekeznek a gyakorlások során kialakítani egyéni stílusukat. Ez olyannyira jellemző, hogy a graffiti kialakulásakor a graffiti hazájának tekinthető New York egyes városrészeiben különböző betűformázási stílusok alakultak ki. Manhattanben például a hosszú, vékony betűformázás, Bronxban a már említett buborékbetűk, Brooklynban pedig a kelta betűkre emlékeztető betűformázás terjedt el.⁴¹

Ahogy a hétköznapi értelemben vett kézírás esetében, a rengeteg gyakorlás a graffitizónél is feltételesreflex-láncot alakít ki. Különösen így van ez a graffitik legnagyobb részét kitevő *tag*ek, vagyis a tulajdonképpeni szignók esetében. A *tag* az egyszerűsítések és a tempó növelésének felső határán alakul ki. A graffiti e válfaja egyéni sajátosságokkal jellemezhető, és automatizmussal is, ezért elméletileg tökéletesen azonosítható, a hagyományos írásszakértői vizs-

36 Marisa A. Gomez: i. m. 659. o.

37 Kármán Gabriella – Kiss Anna: A hamis és a meghamisított festmények azonosítása. In: Virág György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 48. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2011, 200. o.

38 Vass Kálmán: A kézírás vizsgálata. KJK, Budapest, 1973, 166. o.

39 Uo.

40 Kármán Gabriella – Kiss Anna: i. m. 201. o.

41 Marisa A. Gomez: i. m. 638.

gálat lefolytatható, figyelemmel a *tag* létrejöttének körülményeire, az azonosítás pedig az aláíráshoz hasonló biztonsággal történhetne meg.⁴²

Bizonytalanná teheti azonban a vizsgálat eredményét, hogy a graffiti általában függőleges felületre kerül fel, illetve a tömegközlekedési eszközök esetében a felület mozoghat, a szakértőnek a szakvéleményben kifejtett meggyőződési fokát pedig befolyásolhatja az is, hogy az alkotó gyakran más típusú, más méretű íróeszközt használ.⁴³ Az ilyen ügyekben eljáró írásszakértőtől ez a speciális tudás, az ilyen célra alkalmazott íróeszközök, festékek, filcek, valamint a graffiti különböző stílusirányzatainak ismerete is elvárt.

Az alkotók a különböző vonalakhoz, valamint az ábra kitöltéséhez különböző festékeket, illetve festékszórófejeket használnak. A festés során a vonalak tulajdonságait, vastagságát a szórófestékre feltehető *fej (cap)* fajtája határozza meg. A szórófestékre szerelhető fejek fajtáira a graffitis szubkultúra speciális elnevezést használ. Az úgynevezett *skinny cap* vékony vonalak, általában körvonalak készítésére alkalmas, míg az úgynevezett *fat cap* vastagabban fest, így az az ábra kitöltésére alkalmas.⁴⁴

Az írásszakértői vizsgálat során jól alkalmazhatók a helyszíni szemlén készült fényképfelvételek, amennyiben az rendelkezésre áll a rajzoló vázlatfüzete, valamint saját fényképei.

Az igazságügyi írásszakértő szakvéleménye a büntetőeljárásban bizonyítási eszköz, amelyből a releváns bizonyítékok származhatnak. Másrészt a kriminalisztikai kézírásvizsgálat a nyomozás során is nagy szerepet kaphat, a Kalifornia állambeli Orange megyében például írásszakértőket alkalmaznak a visszaeső elkövetők azonosításához.⁴⁵

A graffitik bizonyos esetekben jól olvasható, legtöbbször politikai tartalmú üzeneteket tartalmaznak, tehát a nyelv rejtett üzenetrétegeit hatékonyan lehet alkalmazni a büntetőeljárásban is.⁴⁶ Ezekben az esetekben a bizonyítás, valamint a profilalkotás során a kriminalisztikai nyelvész szakértő alkalmazásának lehetőségével is számolhatunk.⁴⁷

42 http://www.irasazonosito.hu/?page=content&content_id=4

43 Uo.

44 Vö. Inese Boluza: i. m. 75. o.; Gönczö Viktor – Téglás Attila: i. m.

45 Christopher M. Grant: i. m. 14. o.

46 Hati Csilla: Nyelvi befolyásoló eszközök a közvetítői eljárásban. In: Elek Balázs – Fázsi László (szerk.): Az ítélmesterség dilemmái. Tanulmányok Dr. Remes Zoltán bíró emlékére. Printart Press, Debrecen, 2015, 174. o.

47 A témáról részletesen Elek Balázs: A jog és nyelvészet egyes összefüggései a büntetőeljárásban. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2014, 109–132. [Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai]

Megelőzés, jó útra térítés

A graffitizők jelentős része a fiatalabb korosztályhoz tartozik, így a szankciók alkalmazása helyett külön figyelmet kell hogy kapjon a megelőzés és az oktatás.

A hátrányos helyzetű fiatalok oktatását segíti a Harlem Childrens' Zone kezdeményezés, amelynek célja a Manhattan nagyrészt afroamerikaiak által lakott negyedében élő gyermekek és családjaik segítése és felzárkóztatása. A kezdeményezés célja nem a graffiti visszaszorítása, annál jóval komplexebb. A program végigkíséri a fiatalok életútját kisgyermekkortól a tanulmányaik befejezéséig. Ennek keretében segítséget kapnak a társadalomba való beilleszkedéshez.⁴⁸

A graffitis szubkultúra tagjai általában beilleszkedési zavarokkal küszködő fiatalok, esetükben ez vagy akár az iskolai oktatás is sokat segíthet. Az ilyen fiatalokat oktatással, felvilágosításokkal képessé kell tenni arra, hogy különbséget tudjanak tenni művészet és vandalizmus között.

A graffitijelenséggel való küzdelemnek csupán egy eleme a büntetőjog, kezeléséhez, visszaszorításához társadalmi összefogásra, tudatosan felépített tömegkommunikációs kampányra is szükség van, ehhez pedig elengedhetetlen az állami részvétel.⁴⁹

Úgy vélem, hogy a graffiti módszerével megvalósuló rongálásos bűncselekmények felderítésének, valamint a büntetőeljárás megindításának elsődlegesen nem is a szankció alkalmazásának, sokkal inkább a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésének szempontjából van jelentősége (utóbbi a büntetőeljárás során polgári jogi igényként érvényesíthető). E vonatkozásban aggályokat okoz az, hogy az elkövetők többsége olyan fiatal, akiknek nincs önálló keresményük, vagyonuk. Esetükben álláspontom szerint érdemesebb lenne megfontolni, hogy az okozott kárt maga az elkövető tegye jóvá, például az általa festett graffiti eltüntetésével. A kezdő rajzolóknak esetében kellőképpen arányos szankció lehet a jóvátételi munka, amelynek keretében a bíróság a falak, közterek graffitiktől való megtisztítására kötelezi az elkövetőt.

A köztereken, magántulajdonú falakon megjelenő falfirkák csökkentése érdekében megfelelő megoldás lehet, hogy a városok önkormányzatai úgynevezett *legálfalak*at, szabadon fújható felületeket bocsátanak a művészpálán-

48 Lásd Korinek László: A szegénység és a bűnözés elleni programok világában. In: Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin (szerk.): i. m. 272. o.

49 T/1673/3 módosító javaslat Egyes büntető tárgyú törvények módosításáról.
<http://www.parlament.hu/irom39/01673/01673-0003.pdf>

ták rendelkezésére. Szerre a világon egyre nő a *legálfalak* száma, valamint hazánkban is mind több nagyváros teremt ilyen felületeket.

Összegzés

A tanulmány célja az volt, hogy felhívja a figyelmet a graffitijelenségre, valamint az azzal összefüggő kriminalisztikai, büntetőeljárás-jogi kérdésekre, az ilyen jellegű tevékenységgel megvalósuló bűncselekmények esetében a bizonyítás lehetőségeire. A graffiti módszerével megvalósuló rongálásos bűncselekmények – a graffiti széles körben való elterjedtsége ellenére – kevés figyelmet kapnak, pedig a személyazonosítás terén – hasonlóan, mint a tetoválások⁵⁰ esetében – kiaknázatlan lehetőségek rejlenek benne.

A graffiti kapcsán megvalósuló bűncselekmények felderítéséhez a nyomozó hatóságoknak feltétlenül szükséges ismerniük a graffitis szubkultúrát, az azon belüli viszonyokat, a szubkultúra nyelvezetét, valamint a firkálás indítóokait, a rajzokban megjelenő esetleges motívumokat. A bíróságoknak a büntetőeljárásban – akár a büntetés kiszabás során – érdemes figyelembe venniük, a mérlegelési körükbe vonniuk az elkövetőnek a graffitivel elérni kívánt célját, hogy vajon ténylegesen a művészi önkifejezés, vagy csupán a rongálás iránti vágy vezette a bűncselekmény elkövetésekor. A rajzolókat jelentős részét nem a művészi felemelkedés inspirálja, sokkal inkább a vandalizmus. Utóbbiakkal szemben ugyanis haszontalanok az olyan kezdeményezések, mint *legálfalak* felállítása.

Tekintettel arra, hogy a graffiti is egyfajta kézírás, érdemes kihasználni az igazságügyi kézírásvizsgálat, valamint a kriminalisztikai nyelvész szakértés nyújtotta lehetőségeket. Természetesen az ilyen jellegű azonosítás során figyelemmel kell lenni a graffiti speciális jellegére, ez pedig az ilyen ügyekben eljáró szakértőktől is speciális tudást – a graffitis szubkultúra bizonyos fokú ismeretét – vár el.

IRODALOM

Boluzs, Inese: Is Graffiti Art a Crime or a Protest of the Society against Law Enforcement? *Public Security Studies*, vol. 2, iss. 2, 2013

⁵⁰ A tetoválásról mint a kriminalisztikai azonosítás eszközéről Ibolya Tibor írt tanulmányt, amelyben kifejtette, hogy a nem csupán a hagyományos személyazonosítás vonatkozásában nyújt segítséget, de az ismeretlen elkövetők bűnügyi profiljának elkészítésében is. Ibolya Tibor: *Kriminalisztikatörténeti tanulmányok*. Patrocinium, Budapest, 2015, 7–30. o.

- Edwards Ian:** Banksy's Graffiti: A Not-so-Simple Case of Criminal Damage. *Journal of Criminal Law*, vol. 73, iss. 4, 2009
- Elek Balázs:** A jog és nyelvészet egyes összefüggései a büntetőeljárársban. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2014 [Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai]
- Farrel, Jeff:** Freight Train Graffiti: Subculture, Crime, Dislocation. *Justice Quarterly*, vol. 15, iss. 4, 1998
- Fenyvesi Csaba:** A helyszíni szemle mint kriminalisztikai „első csapás”. In: **Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin (szerk.):** Pusztai László emlékére. Országos Kriminológiai Intézet–ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2014, 113. o.
- Gee, Elizabeth:** City Walls Can Speak: The Street Art Movement and Graffiti's Place in First Amendment Jurisprudence. *Jeffrey S. Moorad Sport Law Journal*, vol. 20, iss. 1, 2013
- Gomez, Marisa A.:** The Writing on Our Walls: Finding Solutions through Distinguishing Graffiti Art from Graffiti Vandalism. *University of Michigan Journal of Law Reform*, vol. 26, iss. 3, 1993
- Gönczö Viktor – Téglás Attila:** „Mindenhová fújni kell, én úgy mondom.” Egy szegedi graffitis csoport szubkultúrájának vizsgálata. <http://mek.oszk.hu/01100/01145/html/#n2>
- Gönczö Viktor:** Graffiti: A vizuális sűrűség hatása a terek tipográfiájára. *Kultúra és Közösség*, 2012/2.
- Grant, Christopher M.:** Graffiti Taking a Closer Look. *FBI Law Enforcement Bulletin*, vol. 65, iss. 8, 1996
- Hanesworth, Lori L.:** Are They Graffiti Artist or Vandals? Should They Be Able or Caned? A Look at the Latest Legislative Attempts to Eradicate Graffiti. *DePaul-LCA Journal of Art and Entertainment Law*, vol. 6, iss. 2, 1996
- Hárdi István:** A falfirkától az utcai művészetig. A graffiti pszichológiájáról. *Magyar Tudomány*, 2015/7.
- Hati Csilla:** Nyelvi befolyásoló eszközök a közvetítői eljárásban. In: **Elek Balázs – Fázsi László (szerk.):** Az ítélmesterség dilemmái. Tanulmányok Dr. Remes Zoltán bíró emlékére. Printart Press, Debrecen, 2015, 174. o.
- Ibolya Tibor:** Kriminalisztikatörténeti tanulmányok. Patrocinium, Budapest, 2015
- Kármán Gabriella – Kiss Anna:** A hamis és a meghamisított festmények azonosítása. In: **Virág György (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok 48. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2011, 200. o.
- Korinek László:** A szegénység és a bűnözés elleni programok világában. In: **Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin (szerk.):** Pusztai László emlékére. Országos Kriminológiai Intézet–ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2014, 272. o.
- Kresalek Dávid:** A város, mint kiállítóterem, avagy a legpublikusabb tárlatokról: A graffiti Magyarországon. *Tabula*, 2000/2.
- Sandifer, Stacie:** Unauthorized and Unsolicited: Is Graffiti Copyrightable Visual Communication? *Kennedy University Law Review*, vol. 12, no. 1, 2009
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor:** Kriminalisztika: Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005, 55. o.
- Vass Kálmán:** A kézírás vizsgálata. KJK, Budapest, 1973

Welch, Kelly P.: Graffiti and Constitution: A First Amendment Analysis of the Los Angeles Tagging Crew Injunction. *Southern California Law Review*, vol. 85, iss. 1, 2011

White, Rob: Graffiti, Crime Prevention & Cultural Space. *Current issues in Criminal Justice*, vol. 12, iss. 3, 2000